

Azınlıkça Dergisi

Sayı: 54- Ocak 2010

Agos - Ocak 2010

Herkül Millas

15 Ocak günü Atina Üniversitesi'nde başlıktaki konuyu ele alan ve farklı ülkelerden konuşmacıların katıldığı bir konferans gerçekleşti. Yunanlı konuşmacılardan kimileri K. Konortas, St. Katsikas, A. Anagnostopoulou, K. Tsitselikis, Türk konuşmacılar A. Aktar, S. Akgönül ve E. Macar, "yabancılar" ise B. Fortna ve A. Popovic idi. Osmanlı devleti içinde "millet" statüsünde çoğunluktan farklı bir kimlik taşıyan bazı grupların (cemaatlerin) Türk ve Yunan ulus-devletleri içinde nasıl "azınlık" olarak belirdiğini anlattılar. Genel olarak azınlık diye bilinen "vatandaşların" dertleri dile getirildi ve çağdaş ülkeler içinde de geçmişte görülmüş olan ayrımcılığın modern anlamda sürdürülmekte olduğu anlatıldı.

Bu yazıda konferansı özetlemeyeceğim. Bugünkü yazı, konferansı izlerken aklıma gelen bazı sorularla ilgili. Konferansta da anlatıldığı gibi, azınlık/vatandaşlık sorunsalı Yunanistan'da çağdaş Yunan ulus-devletinin kurulmasıyla (1830) gündeme geldi ve hala sürüyor. Sorun Osmanlı devleti içinde Tanzimat'tan (1839) beri gündemdeydi ve Cumhuriyet döneminde de bugüne dek sürüyor. Yani "azınlıkların" varlığı en azından 180 yıldır "sorun" olarak yaşanmaktadır. Sorun hem azınlıklar için hem de devletler için vardır; yani hem devletler azınlıklardan rahatsız olmuştur, hem de azınlıklar sürekli rahatsızlıklar yaşamış, arada da feci durumlarla karşılaşmışlardır.

Peki, bu iki yüzyıl boyunca azınlıkların istediği ne idi? Genel olarak talepleri, bana göre, çok masum, anlaşılır ve haklıydı: kimliklerinin tanınması, dil, din serbestisi gibi bazı hakların kullanılabilmesi ve bazı durumlarda "iç" meselelerinin kendilerince halledilmesi idi. Bu taleplerin karşılanması için bugün de "mücadele" verilmektedir. Düşündükçe, bu süreklilik ve çözümsüzlük bana çok çarpıcı geliyor. Dile kolay, talep ve tepkilerde bazı farklılaşmalara rağmen, iki yüzyıldır süregelen bir durumdan söz ediyoruz!

Hele bu tür hakların kullanılabilmesi için araya giren kurumları da düşününce taleplere karşı çıkan direnç daha da ilginç (veya dehşet verici) geliyor. Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) ve

1945'den sonra Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği gibi kuruluşların yaygınlaştırmaya çalıştığı ilkeler ve uluslararası anlaşmalarının sağlamaya çalıştığı haklar (örneğin Lozan antlaşması) semere vermedi. 'İnsan Hakları' çalışmaları, kurumları ve ilkeleri azınlıkların sorunlarını çözemedi. "Helsinki Watch" türü yüzlerce sivil kurum ve girişim kalıcı sonuç vermedi. Azınlık hakları konusunda, kongrelerden doktora çalışmalarına binlerce akademik çalışma ve yayın masum isteklerin karşılanması için yeterli olmadı. İlginç olan, konjonktürün baskılarına dayanamayan devletlerin, anayasalarına, kulağa hoş gelen maddeler eklemelerine rağmen – "Herkes, dil, ırk, renk, din, mezhep ayırımı gözetmeksizin kanun önünde eşittir" ve "Bütün Yunanlılar kanun önünde eşittir" (Türkiye ve Yunanistan anayasalarının 10'uncu ve 4'üncü maddesi) – pratikte eşitsizlik ve ayrımcılık azınlıkların değişmez kaderi olmuştur.

Ve bir türlü bahşedilmeyen ve tanınmayan hakların çok az kimse konusunda olduğu da göz önüne alınca "direnc" daha da ilgi çekici olmakta. Bunca gürültü, eskiden genel nüfusun yüzde on veya on beşi için olurken, son on yıllarda bu oran yüzde birlerin altında kalan azınlıklar konusundadır. Bir avuç insan için bunca kargaşa! Kongre sırasında aklıma takılan soru da işte buydu: Böylesine küçücük bir grubun haklarının, iki yüz yıldan beri ve bunca baskı ve uyarılara rağmen böylesine kararlı bir inatla bir türlü tanınmamasının nedeni ne olabilir ki?

Rastlantı, kötü yöneticiler, haklı kaygı veya tepki gibi açıklamalar bana yeterli gelmiyor. Azınlık sorunlarının çözülmemesi yalnız azınlıkların hayatını olumsuz biçimde etkilemiyor, aynı zamanda toplumun bütünü de etkiliyor. Ama sorunlar bir türlü bitmiyor, sürüyor. Bu arada son yüzyıllarda ve son yıllarda insanlık elektriği kullandı, atom enerjisine geçti, televizyonla bütün dünya bir köye dönüştü, insan Ay'a gitti ve geldi, dijital dünyayı kurdu; ama azınlık sorunları tazeliklerini koruyarak hala tartışılıyor. Bu ne biçim bir sorundur ki aşılamıyor? İlke olarak ayrımcılığın ayıp olduğu konusunda hepimiz anlaşıyoruz. Ama "anlaşıyoruz" lafı da ayrıca ilginçtir; anlaşmamıza rağmen sorun çözülüyor! Bu nasıl bir tuhafıktır, nasıl bir garabettir?

Kongre sırasında bunları düşündüm. Ama sorulara yanıtları bulduğumu da söyleyemem; yalnız bazı ipuçlarına değdi parmaklarım. Teknoloji alanında buhar makinesinden atom enerjisine geçtik ama siyasal alanda son iki yüzyıldır – yani "azınlık" sorununun yaşandığı dönem süresince – aynı siyasi paradigmayı izliyoruz: ulus-devlet dönemini yaşıyoruz. Eğer azınlıklar konusunda çözümsüzlük yaşıyorsa bunun nedeni ulus-devlet modelinin eksikliklerinde, çelişkilerinde ve açmazlarında aranmalıdır. Ulus/millet kavramı (her iki kelimeyi eş anlamlı ve "nationalism" anlamında kullanıyorum) anlaşılmadan azınlık konusu ve bu konuyla bağlantılı fobiler, paranoya, hoşgörüsüzlük ve ayrımcılık da anlaşılmayacaktır.

Anlamak, sorunu çözmek demek değildir. Anlamak ilk adımdır ama yeterli değildir. İkinci, zor ve asıl önemli adım ulusçuluğu (milliyetçiliği) aşmaktır; azınlık konusunu farklı bir paradigma içinde ele almaktır. Bunu ise, en azından bu coğrafyada, henüz yapmaya hazır değiliz. Bütün gelişmelere ve kazanımlara karşın temelde sorunların yok olmamasının nedeni bu olsa gerek, diye düşünüyorum. Yani demek istediğim, azınlıklarla ilgili daha çok kongre izleyeceğiz.

